

Gdańsk, dnia 09 marca 2025 r.

dr hab. Tomasz Besta, prof. UG

Pracownia Psychologii
Środowiskowej i Relacji Międzygrupowych
Instytut Psychologii, Uniwersytet Gdański

Recenzja pracy doktorskiej mgr Zuzanny Molendy pt. Invisible String: Deficiencies in Coping with Stress and Emotion Regulation as Predictors of Conspiracy Beliefs ("Niewidzialna nić: Deficyty w radzeniu sobie ze stresem i w regulacji emocji jako predyktory wiary w teorie spiskowe"), napisanej pod kierunkiem dr hab. Marty Marchlewskiej, prof. IP PAN and dr hab. Aleksandry Cisłak-Wójcik, prof. USWPS.

Rozprawa doktorska Pani magister Zuzanny Molendy przedstawiona została w formie cyklu pięciu artykułów zawierających wyniki trzynastu badań. Publikacje te koncentrują się na eksploracji procesów wyjaśniających, w jaki sposób deficyty w radzeniu sobie ze stresem i regulacji emocji przyczyniają się do akceptacji przekonań spiskowych. Przedstawiona badania opierają się na założeniu, że poczucie lęku, stres i poczucie niepewności mogą wzmacniać postrzegane zagrożenia, a to z kolei może być podstawą do rozwoju przekonań spiskowych. Dodatkowo na założeniu, że problemy z regulacją emocji mogą prowadzić do bardziej defensywnych form relacji z własnym narodem.

Autorka przedstawia pięć artykułów wchodzących w skład dysertacji. Cztery z nich są to publikacje w których Doktorantka jest pierwszą autorką i na nich będę się głównie skupiał w tej recenzji. Doceniam dodatkowy artykuł rozpoczynający rozprawę, jednak z uwagi na mniejszy wkład Autorki w powstanie tego artykułu, trudno ocenić go pod kątem samodzielności badawczej i innych ustawowych kryteriów (rozprawa doktorska powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydatki w danej dyscyplinie naukowej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej).

Artykuły opisujące serię badań Doktorantki są poprzedzone bardzo dobrze napisanym autoreferatem. Autorka przedstawia w nim zastosowane schematy badawcze, główne wyniki badań oraz wnioski istotne dla analizowanych mechanizmów psychologicznych, takich jak rozwój wiary w teorie spiskowe czy kształtowanie się defensywnej identyfikacji z grupą własną. Rozwija także dyskusję nad wkładem teoretycznym płynącym z badań własnych. Pierwsza linia badawcza, koncentrująca się na predyktorach myślenia spiskowego, została zaprezentowana w pierwszych artykułach. Badania przedstawione w tekście *From Bad to Worse: Avoidance Coping with Stress Increases Conspiracy Beliefs* opisują związki między strategiami radzenia sobie ze stresem a określonymi przekonaniem spiskowymi oraz ogólną skłonnością do myślenia spiskowego. Artykuł *Coping Strategies and Belief in COVID-19 Conspiracy Theories* przedstawia wyniki wskazujące, że wyższy poziom unikania i religijnego radzenia sobie ze stresem był powiązany z przekonaniem spiskowymi w kontekście pandemii. Publikacja *Emotion dysregulation and belief in conspiracy theories* opisuje badania nad związkiem dysregulacji emocji i przekonaniem spiskowymi. Wreszcie, w drugiej linii badań uwzględniono narcystyczną defensywną identyfikację z krajem jako mediator związku między radzeniem sobie ze stresem (*Shake It Off! Adaptive Coping with Stress Reduces National Narcissism*) oraz nieprawidłową regulacją emocji (*Emotion (Dys)regulation and National Narcissism*) a myśleniem spiskowym.

Autoreferat Autorki jest wyczerpujący i stanowi solidne oraz dobrze skonstruowane wprowadzenie do badań zaprezentowanych w pięciu artykułach naukowych. Przedstawione w nim wyniki zostały opisane w sposób klarowny i spójny, z wyraźnym wskazaniem ich podstaw teoretycznych oraz metodologicznych. Autorka umiejętnie ukazuje powiązania między poszczególnymi etapami swoich analiz, podkreślając ich znaczenie w kontekście dotychczasowego stanu wiedzy. Dyskusja wyników jest zazwyczaj dobrze rozwinięta, logicznie uporządkowana i zawiera przekonujące argumenty świadczące o tym, że uzyskane rezultaty mogą znacząco przyczynić się do rozwoju przyszłych badań oraz modeli teoretycznych. Całość stanowi przemyślaną i merytorycznie wartościową syntezę dotychczasowego dorobku Doktorantki. Poniżej przestawię najważniejsze mocne strony pracy oraz moje uwagi krytyczne i pytania do Doktorantki.

Mocne strony rozprawy doktorskiej

Atutem pracy jest konsekwentne trzymanie się jednego tematu oraz jego wszechstronne i dogłębne ujęcie. Na szczególną uwagę zasługują starania Doktorantki, by z różnych perspektyw przeanalizować związek między procesami samoregulacji a myśleniem spiskowym. Choć początkowo włączenie defensywnej identyfikacji narodowej do tego modelu nie wydawało mi się intuicyjne, doceniam zarówno jego teoretyczne rozwinięcie, jak i empiryczne testowanie w kolejnych seriach badań. Takie podejście pozwoliło nie tylko na lepsze zrozumienie mechanizmów leżących u podstaw analizowanych zależności, ale także na wzbogacenie literatury przedmiotu o nowe, istotne spostrzeżenia.

Autorka przeprowadza serię badań, unikając pochopnego formułowania daleko idących wniosków na podstawie pojedynczych rezultatów, co świadczy o jej ostrożnym i rzetelnym podejściu do procesu naukowego. Widać namysł i refleksję nad wynikami i próby przeanalizowania niespójności pojawiających się wynikach różnych serii badań. Szczególnie warto docenić umiejętność świadomego i przemyślanego wykorzystywania wyników wcześniejszych analiz do planowania kolejnych etapów badań. Autorka konsekwentnie rozwija swój projekt badawczy, konstruując schematy badawcze w sposób, który nie tylko pozwala na uzyskanie odpowiedzi na postawione pytania, ale także umożliwia weryfikację dotychczasowych ustaleń, eliminację ewentualnych niejasności oraz uzupełnienie wniosków wyłaniających się z poprzednich eksperymentów. Taka strategia badawcza wskazuje na głębokie zrozumienie metodologii naukowej oraz umiejętność krytycznego myślenia, które są kluczowe dla prowadzenia wysokiej jakości badań empirycznych. Autorka wyraźnie demonstruje, że posiada kompetencje nie tylko w zakresie projektowania i realizacji badań, ale także w ich logicznym powiązaniu i stopniowym rozwijaniu, co świadczy o dojrzałości naukowej i umiejętności prowadzenia spójnych, dobrze zaplanowanych analiz.

Pozytywnie oceniam również to, że Autorka nie ograniczyła się jedynie do badań opartych na schemacie korelacyjno-regresyjnym. Wykazała się kreatywnością i umiejętnością innowacyjnego podejścia, stosując także schematy eksperymentalne, które pozwoliły jej na bardziej precyzyjne testowanie postawionych hipotez i pogłębioną analizę badanych

zależności. Dodatkowo przeprowadziła badania podłużne, co umożliwiło uwzględnienie dynamiki analizowanych procesów w czasie. Takie zróżnicowanie metodologiczne znacząco wzmacnia wartość uzyskanych wyników, zwiększając ich rzetelność i trafność. Warto podkreślić, że Autorka wykazała się nie tylko znajomością różnorodnych technik badawczych, lecz także umiejętnością ich adekwatnego doboru do stawianych pytań badawczych. Wielość zastosowanych metod stanowi istotny atut pracy, świadczący o jej wysokiej jakości oraz rzetelnym podejściu do weryfikacji hipotez. Analizy danych przeprowadzone są poprawnie, dostosowane do pytań badawczych i schematów badań. Opis wyników jest klarowny i precyzyjny, wolny od nadmiernych generalizacji. Na szczególną uwagę zasługuje również wyjście poza kontekst badań prowadzonych wyłącznie w Polsce. Choć część międzykulturowa nie została w pracy szeroko rozwinięta – nie ma tutaj pogłębionych porównań międzykulturowych oraz analizy czynników makrospołecznych jako moderatorów – to istotnym atutem jest uwzględnienie eksplorowanych mechanizmów w więcej niż jednym kraju. Takie podejście poszerza perspektywę analizowanych zjawisk i otwiera drogę do dalszych badań nad ich uniwersalnością w różnych kontekstach społeczno-kulturowych.

Kolejnym istotnym atutem pracy jest konsekwentne przestrzeganie zasad otwartej nauki, co świadczy o transparentnym i rzetelnym podejściu Autorki do procesu badawczego. Autorka dba o to, by jej praca była dostępna i użyteczna dla innych badaczy, udostępniając szczegółowe suplementy zawierające dodatkowe materiały, takie jak opisy procedur, instrukcje dla uczestników, pełne zestawy wyników czy kod analityczny. Takie podejście nie tylko ułatwia zrozumienie prowadzonych badań, ale również wspiera możliwość ich replikacji, co ma kluczowe znaczenie dla budowania wiarygodności naukowej i zwiększania przejrzystości w psychologii empirycznej. Warto także podkreślić, że Doktorantka aktywnie korzysta z Open Science Framework (OSF), co pozwala jej na systematyczne archiwizowanie i udostępnianie danych, narzędzi badawczych oraz szczegółowych opisów metodologicznych. Takie działania nie tylko wpisują się w międzynarodowe standardy otwartej nauki, ale również przyczyniają się do promowania dobrych praktyk w zakresie dzielenia się wiedzą oraz współpracy naukowej. Dzięki temu jej praca może stanowić wartościowy punkt

odniesienia dla innych badaczy, zarówno tych zainteresowanych replikacją wyników, jak i tych, którzy chcieliby rozwijać przedstawione koncepcje w kolejnych badaniach.

Podsumowując, przeprowadzone badania i analizy umożliwiają nie tylko szczegółowe opisanie mechanizmów kształtowania się tożsamości, ale także dogłębne zrozumienie ich złożonych relacji z różnymi formami wiary w teorie spiskowe. Uzyskane wyniki pozwalają na identyfikację subtelnych zależności między procesami tożsamościowymi a tendencjami do akceptacji przekonań spiskowych, co stanowi cenny wkład teoretyczny do dziedziny psychologii relacji międzygrupowych. Dodatkowo, badania te przyczyniają się do rozszerzenia naszego pojmowania dynamiki procesów grupowych, wskazując, w jaki sposób indywidualne mechanizmy reakcji na trudności związane z regulacją emocji (tj. zaburzenia w zakresie doświadczania, wyrażania i reagowania na emocje) mogą wpływać na specyficzną interpretację zjawisk społecznych. Dzięki temu praca ta nie tylko wzbogaca istniejący dorobek teoretyczny, ale także otwiera nowe perspektywy badawcze, które mogą pomóc w opracowaniu skutecznych strategii przeciwdziałania dezinformacji oraz patologicznej akceptacji teorii spiskowych w różnych kontekstach społecznych. Doceniam więc wkład Autorki w rozwój wiedzy o procesach kształtujących przekonania spiskowe.

Uwagi krytyczne i pytania do Doktorantki

Prezentowane badania ujawniają również wyniki, które nie do końca wzajemnie się uzupełniają. Na przykład, publikacja 4 zatytułowana *Shake it off! Adaptive coping with stress reduces national narcissism* opisuje badania podłużne oraz eksperymentalne, których rezultaty wskazują na negatywną zależność między funkcjonalnym, adaptacyjnym radzeniem sobie ze stresem a narodowym narcyzmem i przekonaniami spiskowymi. Niemniej jednak, nie zaobserwowano istotnego związku między zmiennymi wyjaśniającymi a unikowym stylem radzenia sobie – strategią, która pełniła ważną rolę w wcześniejszych badaniach, opisanych w pierwszych publikacjach. W autoreferacie Autorka, omawiając wyniki dotyczące sposobu radzenia sobie o charakterze unikowym, odniosła się do tego faktu, pisząc że przyszłe badania mogłyby także rozważyć i zbadać, czy różne metody przymowania strategii

radzenia sobie są bardziej skuteczne dla różnych, konkretnych strategii. Jest to ciekawa ścieżka przyszłych badań. Miałbym jednak tutaj pytanie do Doktorantki, czy w świetle jej badań (i posiadanych baz danych), szukając wyjaśnień tej niespójności, byłoby możliwe przyjrzenie się potencjalnym moderatorom tego związku? (Na przykład czy orientacja polityczna nie zmienia siły/kierunku związku pomiędzy unikowym stylem a myśleniem spiskowym?).

Dodatkowo, w drugim, eksperymentalnym badaniu opisanym w powyższej publikacji, zauważamy nieistotny statystycznie, lecz negatywny związek między wzbudzeniem unikowego stylu radzenia sobie a myśleniem spiskowym, co stanowi kontrast do pozytywnych korelacji obserwowanych w innych częściach badań. Pojawia się więc pytanie, jakie rezultaty uzyskamy, gdy przeprowadzi się analizy regresji osobno dla unikowego stylu radzenia sobie i dla samodzielnego (czy też samowystarczalnego/aktywnego) radzenia sobie ze stresem. Taka rozdzielna analiza mogłaby pozwolić na lepsze zrozumienie specyfiki poszczególnych strategii radzenia sobie oraz wyjaśnić, dlaczego wyniki związane z unikowym stylem odbiegają od tych, które obserwujemy w przypadku innych mechanizmów adaptacyjnych. Ponadto, dokładniejsze zbadanie interakcji między różnymi strategiami radzenia sobie mogłoby wskazać na ewentualne moderatory wpływające na zależność między radzeniem sobie a przekonaniem spiskowym, co miałyby istotne implikacje dla dalszych badań w tym obszarze.

Badania podłużne przeprowadzone w pracy opierały się na jedynie dwóch punktach pomiarowych, co niestety ogranicza możliwość pełnego uchwycenia dynamiki badanych procesów. Rozumiem ograniczenia projektów badawczych i trudności w prowadzeniu badań podłużnych, jednak szkoda, że badaczka nie zdecydowała się na realizację badania z co najmniej trzema punktami pomiarowymi – w takim przypadku uzyskalibyśmy bardziej szczegółowy i kompleksowy obraz zmian zachodzących w czasie. Włączenie dodatkowego pomiaru umożliwiłoby lepsze modelowanie trajektorii rozwoju badanych zjawisk, szczególnie w kontekście pokuszenia się o zakładanie przyczynowości, co pozwoliłoby na identyfikację ewentualnych punktów zwrotnych oraz bardziej precyzyjną analizę zmienności zarówno międzyosobniczej, jak i wewnątrzosobniczej. Według klasycznych opracowań

metodologicznych (Singer i Willett, 2003), zwiększenie liczby punktów pomiarowych w badaniach podłużnych znacząco podnosi wiarygodność uzyskanych wyników, umożliwiając dokładniejsze badanie procesów zachodzących w czasie. Takie rozszerzenie perspektywy badawczej mogłoby również przyczynić się do głębszego zrozumienia mechanizmów leżących u podstaw analizowanych zjawisk, co stanowiłoby istotny wkład w rozwój metodologii badań empirycznych.

Ostatnia uwaga ma charakter ogólny i odnosi się do rozwoju teorii. W autoreferencji zabrakło mi głębszej dyskusji na temat innych potencjalnych konsekwencji lub korelatów zjawiska unikowego radzenia sobie ze stresem oraz trudności w regulacji emocji. Nie traktuję tego jako krytyki samego projektu badań przedstawionego w pracy doktorskiej – rozumiem konieczność skoncentrowania się na jednym mediatorze, jakim jest narcyzm narodowy. Jednak zastanawiam się, czy Autorka mogłaby, opierając się na własnych wynikach badań, sformułować wnioski dotyczące tego, w jakich innych obszarach funkcjonowania grupowego i społecznego mogą przejawiać się konsekwencje unikowego radzenia sobie ze stresem oraz problemów z regulacją emocji.

Alternatywnie, interesujące byłoby rozważenie, jaki kluczowy aspekt narodowego narcyzmu powoduje, że taka defensywna identyfikacja z grupą wiąże się z przyjmowaniem strategii unikowych w radzeniu sobie ze stresem. Czy związek ten wynika z tendencji do defensywności, braku krytycyzmu lub innych cech, które mogą przyczyniać się do redukcji odczuwanego poziomu niepewności? Jeśli tak, efekty unikowego radzenia sobie mogłyby być również zaobserwowane przy zastosowaniu innych zmiennych, które były testowane we wcześniejszych badaniach nad konsekwencjami braku pewności i kontoli – na przykład wybór grup charakteryzujących się bardziej jednoznacznym, „radykalnym” autostereotypem (zob. np. badania M. Hogga i inne). Byłbym bardzo zainteresowany przemyśleniami Doktorantki na ten temat, gdyż głębsza refleksja nad tymi zagadnieniami mogłaby poszerzyć naszą wiedzę o mechanizmach regulacji emocji w kontekście identyfikacji grupowej oraz wskazać nowe kierunki dla przyszłych badań w tej dziedzinie.

Podsumowanie

Pracę Doktorantki oceniam zdecydowanie pozytywnie. Autorka wykazała się wysokimi kompetencjami zarówno w zakresie formułowania pytań badawczych, jak i wnikliwej analizy literatury pod kątem luk w istniejących modelach przywiązania do grupy własnej i przekonań spiskowych. Rzetelnie przeprowadziła przegląd dotychczasowych badań, co pozwoliło jej na trafne osadzenie własnych analiz w aktualnym dyskursie naukowym. Jej udział w publikacjach i pierwsze autorstwo w czterech artykułach świadczą o dojrzałości badawczej oraz umiejętności współpracy w zespołach.

Doktorantka zaprezentowała umiejętność adekwatnego doboru prób badawczych oraz wykazała dużą sprawność metodologiczną w przeprowadzaniu badań i analizowaniu wyników. Praca jest klarowna, logicznie uporządkowana i napisana w sposób przystępny, co ułatwia jej lekturę. Pomimo zgłoszonych uwag krytycznych uważam, że przedstawione badania stanowią istotny wkład w rozwój teorii wyjaśniających genezę myślenia spiskowego. W szczególności warto docenić oryginalność podejścia oraz znaczenie uzyskanych wyników dla dalszych badań w tym obszarze.

Dodatkową wartością pracy jest aktualność podejmowanej tematyki. Autorka eksploruje mechanizmy kluczowe dla funkcjonowania społeczeństwa, co nadaje jej badaniom istotny wymiar praktyczny. Zaprezentowane dyskusje wyników świadczą o głębokim zrozumieniu przez Doktorantkę znaczenia swoich badań oraz ich potencjalnych implikacji aplikacyjnych.

W mojej opinii recenzowana dysertacja pani magister Zuzanny Molendy pt. "Invisible String: Deficiencies in Coping with Stress and Emotion Regulation as Predictors of Conspiracy Beliefs" ("Niewidzialna nić: Deficyty w radzeniu sobie ze stresem i w regulacji emocji jako predyktory wiary w teorie spiskowe"), napisana pod kierunkiem dr hab. Marty Marchlewskiej, prof. IP PAN and dr hab. Aleksandry Ciślak-Wójcik, prof. USWPS, spełnia

ustawowe wymagania stawiane pracom doktorskim przedstawione w ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20.07.20218 roku i wnioskuję o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów postępowania. Jednocześnie zgłaszam wniosek o wyróżnienie recenzowanej dysertacji.

Gdańsk, 09 marca 2025 r.

Tomasz Besta